

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان گزارش:

تحلیل تصویب پروتکل الحاقی کنوانسیون
حقوق کودک در مورد به کارگیری کودکان در
منازعه مسلحانه

پژوهشکده قوانین و مقررات

کارشناسان: صادق جعفرزاده، احمد رضایی، سمیرا قاسمی

ناظر علمی: محمدعلی الفت پور

داور علمی: علی بهادری جهرمی

شماره مسلسل: ۱۰۵۱

تاریخ انتشار: ۹۵/۷/۱۷

فهرست

.....	سخن نخست	۴
.....	مقدمه	۵
.....	الحاق ایران به کنوانسیون حقوق کودک	۶
.....	نتیجه گیری و پیشنهادات	۱۷

سخن نخست

پژوهشکده مجازی حقوق سازمان بسیج حقوقدانان کشور با رویکرد بهره‌برداری از ظرفیت‌های علمی و تخصصی جامعه علمی و بسیجی کشور در جهت جنبش نرم‌افزاری و تولید علم در موضوع حقوق و رشته‌های وابسته در فروردین ۱۳۹۱ تشکیل گردید. این پژوهشکده در نظر دارد که با رصد نیازهای علمی و پژوهشی و با شبکه‌سازی منابع انسانی (اساتید، دانشجویان و پژوهشگران) به سمت مطالعات دانش‌بنیان و کاربردی متناسب با سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و منویات مقام معظم رهبری، در قالب تولید محتوای علمی (کتاب، مقاله، نشریه^۱، گزارش تحلیلی و...)، برگزاری نشست‌های علمی - تخصصی، همکاری‌های علمی و کارگاه‌های آموزشی گام بردارد.^۲ هم‌اکنون پژوهشکده در گروه‌های تخصصی حقوق جزا و جرم‌شناسی، حقوق خصوصی، حقوق عمومی، فقه حکومتی و حقوق بین‌الملل و قوانین و مقررات فعالیت دارد. پژوهشکده جهت همکاری علمی و پژوهشی از تمامی اساتید و پژوهشگران محترم جهت نیل به اهداف علمی و عضویت آنان در سامانه پژوهشکده دعوت می‌نماید. امید است که با تلاش و مجاهدت علمی جامعه علمی و متعهد حقوقدانان کشور بتوانیم نقش موثری در تولید علم بومی داشته باشیم.

پژوهشکده قوانین و مقررات

۱ - مجله علمی - تخصصی پژوهش‌های فقهی - حقوقی

۲ - مجموعه تولیدات، عملکرد و برنامه‌ها در سایت پژوهشکده به نشانی www.basijlaw.ir قابل دسترسی می‌باشد. که از جمله آن می‌توان به موارد

ذیل اشاره کرد:

الف) تولید نرم‌افزارهای آموزشی در رشته‌های مختلف حقوق

ب) برگزاری نشست‌های تخصصی و علمی با حضور اساتید و اصحاب رسانه

ج) برگزاری دوره آموزشی فقه حکومتی با حضور آیت‌... کعبی

د) برگزاری همایش ملی بازخوانی فقهی - حقوقی نهادهای اساسی جمهوری اسلامی ایران

و) تولید بیش از پانزده گزارش تحلیلی علمی در موضوعات مختلفی حقوقی

ز) انتشار فصلنامه علمی - تخصصی پژوهش‌های فقهی - حقوقی

ک) تألیف کتب و مقالات مرتبط با رشته‌های مختلف حقوق

بنام خدا

مقدمه

سیر تحول اسناد بین‌المللی در خصوص مشارکت کودکان در مخاصمات مسلحانه مبنی بر افزایش الزامات نسبت به دولت‌ها بوده است. از همین رو با اینکه کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ در خصوص استفاده از کودکان در مخاصمات مسلحانه مقرراتی را وضع نموده، اما پروتکل مجزایی در خصوص استفاده از کودکان در مخاصمات مسلحانه نیز به آن ملحق شده است. جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۲ با تصویب مجلس شورای اسلامی به کنوانسیون حقوق کودک پیوست و یکی از پروتکل‌های الحاقی به این کنوانسیون با موضوع ممنوعیت فروش، فحشاء و هرزه‌نگاری کودکان را نیز در سال ۱۳۸۶ به تصویب رساند. در هفته‌های اخیر نیز پروتکل مورد بحث این گزارش برای طی فرآیند قانون‌گذاری به مجلس شورای اسلامی تقدیم شد. باید خاطر نشان ساخت که پروتکل به‌کارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه دارای آثار حقوقی خاص است و با عنایت به اینکه مفاد آن محدود به شرایط جنگ نیست، می‌تواند برخی از نهادهای انقلابی که سازمان بسیج مستضعفین در رأس آنها قرار دارد را متأثر نماید. این گزارش با تحلیل محتوای این سند، آثار احتمالی ناشی از الحاق به این پروتکل بر فعالیت سازمان بسیج مستضعفین و دیگر نهادهای حقوقی و قانونی کشور را مورد بررسی قرار خواهد داد.

الحاق ایران به کنوانسیون حقوق کودک

جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یک کشور حامی حقوق کودک، جزو اولین کشورهایی بوده است که کنوانسیون حقوق کودک، مصوب مجمع عمومی سازمان ملل در ۱۹۸۹ را امضاء کرد و اندکی بعد در ۱۳۷۲ آن را، با لحاظ «حق شرط» یعنی عدم مغایرت با قوانین دینی و قوانین موجود کشور، به تصویب مجلس شورای اسلامی رساند. همچنین از میان پروتکل‌های الحاقی که بعدها به این کنوانسیون افزوده شد، ایران به پروتکل اختیاری در خصوص فروش، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان پیوست و در سال ۱۳۸۶ نیز آن را به تصویب مجلس شورای اسلامی رسانید.

این در حالی است که با پذیرش این کنوانسیون، در نهایت باید نهادی متولی آن شود که نقش اساسی در سیاست‌گذاری کشور در بخش حقوقی و بین‌الملل دارد که معمولاً وزارت امور خارجه پیگیر تهیه گزارش‌های دوره‌ای برای مراجع نظارت‌کننده این پروتکل است. در کشور ما از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۸ که مرجعی برای تهیه این گزارش نبود، وزارت خارجه مکلف به تهیه این گزارش‌ها شد که در نهایت یک گزارش مقدماتی و دو گزارش رسمی برای «کمیته حقوق کودک» ارسال کرد.

اواخر سال ۱۳۸۸ مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک در دولت تصویب گردید و وزارت دادگستری به‌عنوان متولی اصلی تهیه این گزارش‌ها تعیین شد و از سال ۱۳۹۱ این کنوانسیون به‌صورت رسمی کار خود را آغاز کرد. در آیین‌نامه این مرجع ملی که در دولت به تصویب رسید، وظایف، اهداف و دستگاه‌های همکار این مجموعه مشخص شدند و همه نهادها و سازمان‌های

دولتی که به‌نحوی مرتبط با موضوع کودک بودند، به‌عنوان شورای هماهنگی، عضو این مرجع بین‌المللی شدند.

لازم به ذکر است از نهادهای خارج از قوه مجریه مانند قوه قضاییه و مجلس شورای اسلامی هم نمایندگانی در این کمیته حضور دارند؛ سه نفر نیز به نمایندگی سمن‌های حوزه حقوق کودک در این کمیته عضو هستند که هر سه سال یک‌بار با برگزاری انتخابات نمایندگانی را جهت حضور در این کمیته انتخاب می‌کنند.

در این مرجع قانونی بین‌المللی نمایندگانی هم از کانون وکلا و مرکز مشاوران وجود دارد که به‌مقتضای تخصصی خود در امور این نهاد اظهارنظر می‌کنند.

از حوزه علمیه قم هم یک نفر نماینده در این کمیته وجود دارد که به انتخاب خود حوزه در این نهاد عضویت دارد. بر همین اساس ترکیب جامعی از دستگاه‌های دولتی، سمن‌ها و برخی از اقشار مؤثر اجتماعی دیگر در شورای هماهنگی مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک حضور دارند.

با اشراف و رصد نهادهای حقوقی و قانونی کشور می‌توان به این نتیجه رسید که تنها نهادی که در حوزه حقوق کودک مستند به قانون نقش هماهنگی در کشور را دارد، این مرجع است. همچنین مجموعه‌ای از شوراهای جانبی هم در برخی از دستگاه‌ها وجود دارند که در حوزه حقوق کودک فعالیت دارند، اما نهادی که جامع و مستند به آیین‌نامه دولت فعالیت مستمر در این حوزه دارد فقط کمیته تخصصی تحت نظر وزارت دادگستری است.

لازم به یادآوری است ایران هر ۵ سال یکبار بر اساس مفاد کنوانسیون مکلف است گزارش ارتقای وضعیت حقوق کودک را به کمیته حقوق کودک سازمان ملل ارائه دهد.

علی‌اکبر صالحی وزیر امور خارجه وقت کشور در دولت دهم، پروتکل الحاقی منع به‌کارگیری کودکان در منازعات نظامی را که به کنوانسیون حقوق کودک اضافه شده بود، در حاشیه اجلاس جهانی سازمان ملل متحد امضا کرد. پس از آن بود که وزارتخانه‌های دادگستری و امور خارجه مقدمات ارائه آن به دولت و مجلس را پیگیری کردند.

در تاریخ بیست و سوم تیر ماه سال ۱۳۹۵ رئیس‌جمهور، لایحه «الحاق ایران به پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در مورد به‌کارگیری کودکان در منازعه مسلحانه» را تقدیم مجلس شورای اسلامی کرد. این لایحه سرانجام در تاریخ ۱۰ مرداد در میان انبوهی از طرح‌ها و لوایح با قید یک فوریت در مجلس اعلام وصول گردید. در حال حاضر نیز پس از بررسی‌های صورت گرفته در کمیسیون حقوقی و قضائی مجلس و علی‌رغم اعلام نظر مرکز پژوهش‌های مجلس در رابطه با رد کلیات این لایحه، در کمیسیون حقوقی و قضائی مجلس مورد تأیید قرار گرفت. هم اکنون نیز این لایحه در مرحله پایانی تصویب یعنی مطرح‌شدن در صحن علنی مجلس قرار دارد. تاکنون ۱۶۵ کشور این پروتکل اختیاری را امضاء و تصویب کرده و ۱۴ کشور آن را امضاء کرده‌اند اما هنوز به تصویب نرسانده‌اند، ۱۸ کشور نیز نه آن را امضاء و نه تصویب کرده‌اند.

بند اول: مقررات کنوانسیون حقوق کودک در خصوص به کارگیری کودکان در مخاصمات

از یک سو به جهت آنکه کنوانسیون حقوق کودک به عنوان سند مرجع پروتکل الحاقی تلقی می شود و از سوی دیگر به سبب ضرورت روشن نمودن سیر تحول موضوع، در این قسمت مقررات این کنوانسیون در خصوص به کارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه مورد اشاره قرار می گیرد. هرچند این تحول محدود به این اسناد نشده و اساسنامه دیوان بین المللی کیفری نیز در ذیل عنوان جنایت جنگی دامنه مباحث آن را گسترش داده است.

کنوانسیون حقوق کودک در ماده ۳۸ خود از کشورهای عضو می خواهد تا در زمان جنگ به آن دسته از مقررات حقوق بین الملل بشردوستانه که مربوط به کودکان می شوند، احترام بگذارند. در ادامه می خواهد تا کشورهای عضو تضمین نمایند که اشخاص زیر ۱۵ سال به صورت مستقیم در مخاصمات شرکت ننمایند. همچنین اضافه می کند که کشورها نباید به سربازگیری^۳ اشخاص زیر ۱۵ سال در نیروهای مسلح خود مبادرت نمایند.

این کنوانسیون تصریح دارد که در خصوص اشخاص بین ۱۵ تا ۱۸ سال اولویت را باید به بزرگ ترها داد. کشورهای عضو باید مطابق با الزامات حقوق

۱- واژه Recruitment که هم در کنوانسیون حقوق کودک و هم در پروتکل الحاقی به صورت استخدام ترجمه شده است یک لفظ عام است و به معنای سربازگیری است و مفهوم آن اعم از استخدام است. به عنوان مثال هرچند اشخاصی که در دوره خدمت سربازی به صورت اجباری در حال گذران دوره به سر می برند یا آن هایی که مشمول خدمت وظیفه شده اند به استخدام نیروهای مسلح در نمی آیند اما مشمول لفظ سربازگیری می باشند.

بین‌الملل بشردوستانه، اقدامات لازم را برای حمایت از کودکانی که از مخاصمه مسلحانه متأثر می‌شوند اتخاذ نمایند.

بند دوم: تحولات پروتکل به کارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه
پروتکل الحاقی به کارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه دقیقاً به «تغییر آستانه‌های» مندرج در ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک پرداخته است و الزاماتی را نیز برای «گروه‌های مسلح» (غیر از نیروهای مسلح رسمی کشورها) مقرر نموده است. لذا پروتکل الحاقی، کنوانسیون حقوق کودک را به‌عنوان نقطه عزیمت خود به سمت تحت پوشش قرار دادن هرچه بیشتر اشخاص و گروه‌ها و افزایش حمایت‌ها در نظر گرفته است.

- اولین تغییر در پروتکل الحاقی، تغییر آستانه «مشارکت مستقیم»^۴ در مخاصمات مسلحانه است که از ۱۵ سال مقرر شده در کنوانسیون حقوق کودک به ۱۸ سال ارتقاء یافته است. در این خصوص ماده ۱ پروتکل مقرر می‌دارد: «دولت‌های عضو باید همه اقدامات ممکن را به‌منظور اطمینان از شرکت نکردن مستقیم اعضای زیر ۱۸ سال نیروهای مسلح در مخاصمات انجام دهند.»^۵

هرچند در مقدمه این پروتکل به اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری و به مسئله جرم‌انگاری «صرف ثبت‌نام» کودکان زیر ۱۵ سال در نیروهای مسلح

^۴ - direct participation

^۵ - States Parties shall take all feasible measures to ensure that members of their armed forces who have not attained the age of ۱۸ years do not take a direct part in hostilities

برای «مشارکت فعال»^۶ در جنگ‌های داخلی و بین‌المللی اشاره شده است.^۷ اما این رویکرد حداکثری، در متن پروتکل منعکس نشده است. با عنایت و علم به این نکته که مقدمه کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های بین‌المللی دارای اثر الزام‌کنندگی نیستند اما در مقام تفسیر الزامات مندرج در آنها مفید بوده و مؤثر می‌باشند لذا باید گفت که خالی از اثر نیز نمی‌باشند.^۸ ارتباط این اسناد با یکدیگر با عنایت به ماده ۵ پروتکل نیز بیشتر قابل درک است. همچون دیگر کنوانسیون‌ها و اسناد حقوق بشری، این پروتکل نیز در ماده ۵ خود مقرر می‌نماید در صورتی که قانون داخلی کشور یا کنوانسیون بین‌المللی دیگری «بیشتر به نفع کودکان» باشد، آن مقرر باید در خصوص کودکان اعمال گردد.

– مطابق با ماده ۳ پروتکل نیز در واقع به‌کارگیری اشخاص زیر ۱۸ سال در نیروهای مسلح منوط به رعایت شروطی شده است که عبارتند از: «داوطلبانه بودن به کارگیری، اعلام رضایت والدین یا قیم آنها و اطلاع از وظایفی که بر عهده دارند.» با توجه به این مواد باید دو نکته را خاطر نشان ساخت. اولاً

^۶ - participate actively

^۷ - The States Parties to the present Protocol... Noting the adoption of the Rome Statute of the International Criminal Court, in particular, the inclusion there in as a war crime, of conscripting or **enlisting** children under the age of ۱۵ years or using them to **participate actively** in hostilities in both international and non-international armed conflict

^۸ - در این مورد می‌توان به رویه دیوان بین‌المللی کیفری در پرونده‌های لوبانگا و کاتانگا که آراء آنها به ترتیب در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۴ صادر شده‌اند اشاره داشت. دیوان در پرونده اول صرف ثبت‌نام و در پرونده دوم، صرف وارد کردن اشخاص زیر ۱۵ سال در نیروهای نظامی را برای تحقق جنایت بین‌المللی کافی دانست.

امکان سربازگیری اشخاص زیر ۱۸ سال به صورت داوطلبانه وجود دارد لذا هرگونه سربازگیری اجباری^۹ از این اشخاص ممنوع است. ثانیاً با اینکه اشخاص زیر ۱۸ سال می‌توانند به عنوان نیروی از نیروهای مسلح کشور خدمت نمایند اما نباید از آنها به صورت مستقیم در مخاصمات مسلحانه استفاده نمود.

- دومین تغییر اساسی پروتکل نسبت به کنوانسیون حقوق کودک، لزوم ارتقای سن سربازگیری در نیروهای مسلح است. ماده ۳ پروتکل الحاقی مقرر می‌دارد: «دولت‌های عضو باید حداقل سن سربازگیری داوطلبانه افراد در نیروهای نظامی مسلحانه را مطابق بند ۳ ماده ۳۸ کنوانسیون [۱۵ سال] افزایش دهند.»

هرچند ماده ۳ پروتکل صراحتاً به حداقل سن سربازگیری داوطلبانه اشاره ننموده است، اما با ارجاع این امر به ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک می‌توان دریافت منظور ماده ۳ پروتکل از ارتقا سن سربازگیری داوطلبانه، ۱۵ سال است. به بیان دیگر این کنوانسیون کشورهای عضو را حتی از بکارگیری «داوطلبانه» اشخاص زیر ۱۵ سال نیز منع نموده است. و جذب داوطلبانه افراد را از سن ۱۵ سالگی پذیرفته است.

کنوانسیون حقوق کودک مقرر نموده است دولت‌های عضو نباید به سربازگیری اشخاص زیر ۱۵ سال مبادرت نمایند ماده ۳ پروتکل الحاقی از کشورها نیز می‌خواهد تا این آستانه را بالاتر ببرند. با این حال پروتکل صریحاً مشخص ننموده است که این آستانه باید تا چه میزانی ارتقاء یابد.

^۹ - compulsorily recruited

- سومین تغییر نیز عبارت است از اینکه پروتکل الحاقی، علاوه بر نیروهای نظامی رسمی کشورهای عضو، گروه‌های مسلح را نیز ملزم به رعایت الزاماتی نموده است. الزام و تعهد گروه‌های مسلح نسبت به نیروهای مسلح بیشتر است. در واقع این سند با فرض اینکه نیروهای مسلح که نیروهای رسمی یک کشور هستند قابلیت کنترل و نظارت بیشتری بر وضعیت نیروهای خود دارند و از جنبه بین‌المللی به راحتی قابل مواخذه و مسئول قلمداد شدن هستند محدودیت‌های کمتری را بر عهده دارند. همچنین این امکان وجود داشت که کشورها با درج الزامات بیشتر در این پروتکل آن را تصویب نمی‌نمودند. مطابق با ماده ۴ پروتکل، این گروه‌ها «به هیچ‌وجه و تحت هیچ شرایطی» نمی‌توانند از «اشخاص زیر ۱۸ سال در جنگ استفاده کنند» یا «آنها را سربازگیری نمایند».

بدیهی است در این قسمت، دیگر صحبت از مشارکت مستقیم نیست بلکه لفظ عام «استفاده»، قید شده است. بند ۲ ماده ۴ نیز مقرر می‌نماید که کشورها باید چنین به‌کارگیری را «جرمانگاری» نمایند. در همین راستا ماده ۷ پروتکل از اشخاصی که برخلاف مندرجات این پروتکل به کار گرفته شده‌اند با نام قربانی (مجنی علیه) یاد می‌کند.

تغییر مذکور که به واسطه پروتکل الحاقی رقم خورده است می‌تواند از جهاتی برای ایران دارای اهمیت باشد. دلیل این اهمیت آن است که با توجه به ابهاماتی که در نظام حقوقی ایران درباره تلقی کردن نیروهای بسیج به عنوان نیروی نظامی وجود دارد، شاید احتمال این تفسیر وجود داشت که نیروهای بسیج را از دایره شمول این پروتکل خارج نمود اما همان‌طور که پیشتر نیز گفته شد، بند ۱ ماده ۴ پروتکل به صراحت مقرر می‌کند که «تمام گروه‌های

مسلح»، جدا از نیروهای مسلح کشور، باید از استفاده یا استخدام اشخاص زیر ۱۸ سال در جنگ‌ها -فارغ از مشارکت مستقیم یا مشارکت فعال- خودداری کنند.

همانطور که مشاهده می‌گردد اگر در صورتی که نیروهای بسیج به عنوان نیروی رسمی نظامی تلقی ننماییم، تعهدات و الزاماتی به مراتب بیشتر از نیروهای رسمی نظامی به این نهاد مردمی تحمیل خواهد شد که با توجه به اطلاقی که این ماده دارد، ممنوعیت از بکارگیری اشخاص زیر ۱۸ سال در این ماده حتی شامل جذب داوطلبانه افراد زیر ۱۸ سال نیز می‌شود.

باین حال، ماده ۱ قانون مجازات نیروهای مسلح^{۱۰} به صورت روشن سپاه را یکی از شقوق نیروهای مسلح محسوب نموده و بسیج را نیز یک نیروی نظامی

^{۱۰} - دادگاه‌های نظامی به جرائم مربوط به وظائف خاص نظامی و انتظامی کلیه افراد زیر که در این قانون به اختصار «نظامی» خوانده می‌شوند رسیدگی می‌کنند:

الف - کارکنان ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و سازمان‌های وابسته.

ب - کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران و سازمان‌های وابسته.

ج - کارکنان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران و سازمان‌های وابسته و اعضای بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.

د - کارکنان وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و سازمان‌های وابسته.

ه - کارکنان مشمول قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران.

و - کارکنان وظیفه از تاریخ شروع خدمت تا پایان آن

ز - محصلان موضوع قوانین استخدامی نیروهای مسلح مراکز آموزش نظامی و انتظامی در داخل و خارج از کشور و نیز مراکز آموزش وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.

ح - کسانی که به طور موقت در خدمت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران هستند و طبق قوانین استخدامی نیروهای مسلح در مدت مزبور از اعضاء نیروهای مسلح محسوب می‌شوند.

می‌داند و همین موضوع در قانون استخدام سپاه مصوب سال ۱۳۷۲ نیز تکرار شده است، در این حالت نیز علاوه بر محدودیتی که در خصوص ثبت‌نام داوطلبانه افراد زیر ۱۵ سال در کنوانسیون پیش‌بینی شده است، با توجه به اینکه برخی از کشورهای غربی از جمله ایالات متحده آمریکا نیروهای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و به‌طور خاص سازمان بسیج مستضعفین را نه به‌عنوان نیروهای نظامی رسمی و دولتی ایران بلکه به‌عنوان گروه‌های شبه‌نظامی تلقی می‌نمایند، ممکن است در عمل مشکلاتی متوجه فعالیت‌های این نهاد انقلابی گردد و تفسیرهای ارائه شده از سوی کشورهای غربی در خصوص ماهیت نیروهای بسیج، زمینه‌ساز می‌تواند دستاویزی برای فشار هرچه بیشتر بر کشور شود. در واقع چنین تلقی‌ای از نیروهای سپاه و بسیج می‌تواند شائبه سوءاستفاده از مفاد پروتکل حاضر را برای تحت فشار قرار دادن جمهوری اسلامی ایران فراهم نماید و به این واسطه محدودیت‌های بیشتری بر کشور و نیروهای مسلح تحمیل نمایند. لذا با توجه به اختیاری بودن الحاق به این پروتکل، پذیرش آن از سوی دولت چندان منطقی و مطابق با مصالح کشور نخواهد بود و تبعات حقوقی بسیاری را به وجود خواهد آورد.

لازم به ذکر است با تصویب پروتکل الحاقی باید کلیه اقدامات «اداری اجرایی و قانونی» لازم را برای «اجرای مؤثر» این پروتکل انجام داد. نتیجه الزام مندرج ماده ۶ پروتکل آن است که هرگونه قانونی که در حال حاضر با مفاد پروتکل در تعارض هستند باید ملغی یا اصلاح شود و در آینده نیز مقرراتی مغایر با آن وضع نگردد.

در همین راستا، شایان توجه است که قطعاً برای نظارت و ارزیابی فعالیت اعضای کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های این چنینی، هیئت‌های نظارتی ایجاد

خواهد شد که در صورت نظارت ممکن هست که بر سر چیزهای جزئی، ایراداتی را وارد بکنند.

همچنین با توجه به اینکه همچون سایر اسناد حقوق بشری، مندرجات این پروتکل نیز کشورهای عضو را نسبت به اجرای الزامات مقرر شده در «سرزمین تحت صلاحیتشان» ملزم می‌کند و نه صرفاً در «کشور» پذیرنده پروتکل، باید توجه داشت که الزامات آن در هر کجا که نیروهای مسلح ایرانی اعمال صلاحیت می‌نمایند جمهوری اسلامی ایران را مکلف می‌نماید. با توجه به اعمال صلاحیت در سوریه و عراق باید این نکته از سوی مقامات اجرایی و عملیاتی مورد توجه قرار گیرد. از طرف دیگر باید به خاطر داشت که این کنوانسیون همچون کنوانسیون‌های حقوق بشری دیگر نسبت به گذشته نیز اثر دارد و در صورتی که کشوری به عضویت آن درآید باید مطابق با بند ۳ ماده ۶ تمام اشخاصی که برخلاف مقررات پروتکل حاضر به استخدام نیروهای مسلح درآمده‌اند را «مرخص» یا به نحو دیگری «آزاد» نماید.

نکته پایانی اینکه، حق تحفظ^{۱۱} در این پروتکل اختیاری ذکر نشده و در قاعده حقوق بین‌الملل در این ارتباط یک چالش جدی وجود دارد. اکثر حقوق‌دانان بین‌المللی معتقدند که وقتی در پروتکل اشاره‌ای به حق تحفظ نباشد، اعتقادی به این امر ندارند و در صورت بروز اختلاف، کمیته اقتصادی و

^{۱۱} - عهدنامه وین، «حق شرط» را این‌گونه تعریف کرده است: «حق شرط عبارت است از: بیانیه‌ای یک‌جانبه که یک کشور تحت هر نام یا هر عبارت در موقع امضاء، تصویب، پذیرش، تأیید یا الحاق به یک معاهده صادر می‌کند و یا به‌وسیله آن، قصد خود را دایر بر عدم شمول یا تعدیل آثار حقوقی بعضی از مقررات معاهده نسبت به خود بیان می‌دارد.» عهدنامه وین ۱۹۶۹، ماده ۱، بند ۱، حرف «د».

اجتماعی یا مجمع عمومی و در نهایت شورای امنیت سازمان ملل یا دیوان بین‌المللی دادگستری به عنوان مرجع قضاوت قرار می‌گیرد که نوع نگاه و تفسیر آنها معلوم و فارغ از نگاه اعضا است.

بنابراین پیوستن و الحاق به این پروتکل اختیاری که ضرورت خاصی هم ندارد، با توجه به آثار و عواقب و تبعاتی که ذکر شد، لازم نیست.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

هرچند از منظر حقوقی میان تعبیری مانند مشارکت مستقیم و مشارکت فعال تفاوت‌هایی وجود دارد و پروتکل الحاقی کنوانسیون حقوق کودک در مورد به‌کارگیری کودکان در منازعه مسلحانه بیشتر ناظر به مشارکت مستقیم است اما در مواردی از الفاظ و تعبیر عامی همچون «به‌کارگیری» یا «جنگ» استفاده کرده است و با این امر قلمرو سند را گسترش داده یا دست کم امکان تفسیر را در آن ایجاد نموده است. از یک سو این متن ظرفیت آن را دارد تا با قرائت‌هایی خاص و خصوصیات نظامی سازمان بسیج مستضعین به نوعی اهرم فشاری علیه جمهوری اسلامی ایران در خصوص ثبت نام و عضویت اشخاص زیر ۱۵ سال در آن باشد و از سوی دیگر با توجه به این مورد و اتخاذ یک رویکرد آینده‌نگر باید اذعان نمود مواردی از قبیل ورود در یک مخاصمه مسلحانه و جنگ بین‌المللی یا داخلی به هیچ وجه استثنایی برای به‌کارگیری کودکان در منازعه تلقی نشده است لذا می‌تواند در آینده نیز امکان استفاده از گزینه‌های استراتژیک را مضیق نماید.

به طور کلی یکی از کارویژه‌ها و موضوعاتی که در قلمرو فعالیت سپاه و به تبع آن بسیج قرار می‌گیرد امور و اعمال نظامی است. لذا از این رو، پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک این امکان را دارد تا موجبات برخی از محدودیت‌ها را برای این نیرو در خصوص عضویت اشخاص زیر ۱۵ و ۱۸ سال فراهم آورد. حضور و عضویت در قسمت‌ها یا پست‌های غیر نظامی بسیج و بروز یا عدم بروز مشکل از این جهت نیز منوط به آن است که ساحت نظامی و غیرنظامی سازمان بسیج از یکدیگر قابل تفکیک باشند که با توجه به عدم امکان تفکیک این ساحات در شجره طویه ای که به دست امام راحل ایجاد شده، مشکل آفرینی این پروتکل برای تمامی بخشهای بسیج در کشور متصور خواهد بود.

متأسفانه سوء ترجمه برخی از عبارات و الفاظ در کنوانسیون حقوق کودک که مشخصاً به عبارت «r e c r u i t» مربوط می‌باشد و به تبع آن تکرار همین امر در پروتکل به‌کارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه به نوعی موجب شده است که ابعاد احتمالی موضوع حاضر برای کشور نامکشوف باقی بماند. حتی با توجه به عدم پذیرش حق شرط در این پروتکل، اگر جمهوری اسلامی ایران بخواهد نیروی بسیج را با ورود شرط از دایره این پروتکل خارج نماید بنا به مغایرت این شرط با هدف سند، مسموع نخواهد بود.

البته صدور اعلامیه تفسیری در خصوص موضوع این پروتکل می‌تواند تاحدودی برای مقید کردن ماده ۴ مفید باشد. به این ترتیب که در اعلامیه تفسیری عنوان شود «از منظر ایران، گروه‌های مسلح شامل آن دسته از گروه‌های معاند و مخالف دولت می‌شوند.» با این حال با عنایت به اینکه صدور اعلامیه تفسیری در بسیاری از موارد، خط مشی و مواضع یک کشور را

مشخص می‌سازد و معمولاً دارای جنبه سیاسی است، این راهکار نیز فاقد هرگونه الزام حقوقی برای دیگر کشورهای طرف معاهده است. از این رو، در روابط بین دو کشور صادرکننده اعلامیه و دیگر کشورهای متعاقد قابلیت استفاده نخواهد داشت.

وجود یا عدم برقراری وضعیت جنگی نیز موضوع را در خصوص اشخاص زیر ۱۵ سال تغییر نمی‌دهد و این وضعیت تنها در خصوص اشخاص بین ۱۵ سال (که به واسطه پروتکل باید افزایش یابد) تا ۱۸ سال می‌تواند مفید باشد که نباید در مخاصمات به صورت مستقیم شرکت داده شوند.

بنابراین با توجه به جمیع جوانب ذکر شده، پیوستن و الحاق به این پروتکل اختیاری، با توجه به آثار و عواقب و تبعاتی که در پی دارد، صحیح نبوده و منشاء ایجاد محدودیتهای متعدد و اقدامات و فشارهای بین المللی علیه ایران خواهد شد.

